

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

The Journal of International Social Sciences

Cilt: 28, Sayı: 1, Sayfa: 217-230, OCAK – 2018

Makale Gönderme Tarihi:06.10.2017 Kabul Tarihi:06.11.2017

BEGAVÎ TEFSİRİNDE KIRAAT OLGUSU*

The Fact of Recitation in al-Baghawî's Interpretation of the Qur'ân

Nesrişah SAYLAN*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, V/XII. yüzyıl âlimlerinden olan Begavî'nin *Me'âlimu't-Tenzil* adlı tefsirinde esas aldığı kıraat anlayışını ve kıraatleri kullanma keyfiyetini ortaya koymaktır. Begavî'nin tefsiri her ne kadar kıraat ilmine dair bir eser olmasa da, Kur'ân'ın okunuşu ile ilgili pek çok kıraat farklılığını içermektedir. Ayrıca kıraat tarihinde on'lu sistemin (kıraat-i aşere) yerleşmesinde önemli bir role sahip olan Begavî, kıraat ilmine dair müstakil bir eser kaleme almıştır. Biyografik kaynakların çoğunda Begavî'den "mukrî" olarak da bahsedilmektedir. Bu özellikleri sebebiyle kıraat ilminde önemli bir konuma sahip olan Begavî'nin bakış açısıyla kıraatlerin nasıl ele alındığı ve değerlendirildiği önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, Kıraat, Kıraat-i Aşere, Begavî,

ABSTRACT

The aim of this study is to present understanding of the recitation and the determination of the using arbitrariness of recitation in the 5th and 12th century scholar al-Baghawî's interpretation called *Me'âlimu't-Tenzil*. Although al-Baghawî's commentary is not a work of recitation science, it includes lots of differences of the recitation in the readings of the Qur'ân. Moreover, al-Baghawî who had an important role in the settlement of the system of ten (Reading ten of the recitation sciences) in the history of recitation, has received an specific piece of work related to the recitation science. Biographical sources are referred to as "reader" by himself. Because of these features, it is important to see how the cherries are handled and evaluated by al-Baghawî who is an important personal figure in the recitation.

Key Words: Qur'ân, Interpretation, Recitation, Reading ten of the recitation sciences, al-Baghawî.

GİRİŞ

433/1041-516/1122 tarihleri arasında yaşamış olan Begavî, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruluş, yükseliş ve duraklama dönemlerinde yaşamıştır. Künyesi Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesûd b. Muhammed el-Ferrâ olan Begavî Horasan'ın Meverruz ile Herat şehirleri arasında yer alan Bağ ya da Bağşur denilen kasabada 433/1041 yılında dünyaya gelmiştir (Yâkût el-Hamevî, 1955: I, 468).¹ Bazı kaynaklarda ise Begavî'nin hicri 436 yılında doğduğu ifade edilmektedir (Ziriklî, 2002: II, 259). Begavî, İbnü'l-Ferrâ² ya da el-Ferrâ³ olarak tanınmıştır. Kendisine Horasan'da Merverruz ile Herat şehirleri arasında yer alan Bağ ya da Bağşur kasabasına nispetle

* Bu çalışma 2015 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulan "Kıraat Açısından Begavî Tefsiri" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Fırat Üni. İlahiyat Fakültesi, Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi ABD. ELAZIĞ nsaylan@firat.edu.tr

¹ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklar için bk. İbn Hallikân, 1398/1978: II, 136; Zehebî, 1374: IV, 1257; Safedî, 1420/2000: XIII, 41; Yâfi'î, 1417/1997: III, 162; İbn Kâdi Şuhbe, 1399/1979: I, 310; İbn Tağrıberdî, 1413/1992: V, 219; Suyûtî, 1396/1976: I, 49; Dâvûdî, 1403/1983: I, 161; Taşköprizâde, 1405/1985: II, 91.

² Bu nisbet için bk. Zehebî, 1374: IV, 1257; İbn Kâdi Şuhbe, 1399/1979: I, 310; İbn Tağrıberdî, 1413/1992: V, 219; Suyûtî, 1396/1976: I, 49; Dâvûdî, 1403/1983: I, 161; İbnü'l-İmâd, 1406/1985: VI, 79; Ziriklî, 2002: II, 259; Kehhâle, 1376/1957: I, 644; Nüveyhid, 1403/1983, I, 161; Edirnevî, 1417/1997, 158.

³ Bu nisbet için bk. Yâkût el-Hamevî, 1955: I, 468; İbn Hallikân, 1398/1978: II, 137; Safedî, 1420/2000: XIII, 41; Yâfi'î, 1417/1997: III, 162; İbn Kâdi Şuhbe, 1399/1979: I, 310; İbnü'l-İmâd, 1406/1985: VI, 79; Ziriklî, 2002: II, 259; Bağdâdî, 1955: I, 312.

Begavî denilmiştir (Yâfi'î, 1417/1997: III, 162).⁴ Fakat Begavî'ye bu şekilde bir nispetin şâz olduğu bazı kaynaklarda ifade edilmektedir (İbn Hallikân, 1398/1978: II, 137; Zehebî, 1464/2004: I, 168). Bununla beraber müfessire nispet edilen birçok lakap vardır. Bu lakapların başında Muhyi's-Sünne⁵ gelmektedir. Kendisine bu lakabın verilmiş nedeni ile ilgili olarak şöyle bir bilgi mevcuttur: “Begavî, *Şerhu's-Sünne* adlı eserini telif ettikten sonra Hz. Muhammed (s.a.v)'i rüyasında görmüştür. Hz. Peygamber (s.a.v) ona ‘Sünnetimi ihya ettin Allah (c.c.) da seni ihya etsin.’ buyurmuştur. İşte bu olaydan sonra Begavî bu lakapla anılmıştır (Taşköprüzâde, 1405/1985: II, 91). Diğer lakapları da Zahirüddîn (İbn Hallikân, 1398/1978: II, 136) ve Rüküddîn'dir (Zehebî, 1374: IV, 1257).⁶ Şevval ayında Meverruz'da vefat etmiş olan Begavî, Talkan denilen yerde hocası Kâdî el-Hüseyn'in yanına defnedilmiştir (İbn Hallikân, 1398/1978: II, 136).⁷ Begavî'nin ölüm tarihi konusunda farklı rivâyetler vardır. Birincisine göre hicri 510 yılında (İbn Hallikân, 1398/1978: II, 136)⁸ diğerine göre ise hicri 516 yılında vefat etmiştir (Yâkût el-Hamevî, 1955: I, 468).⁹ Kaynakların çoğunda Begavî'nin hicri 516 yılında vefat ettiği ifade edilmiştir. İbn Tağrıberdî de bu vefat tarihinin doğru olduğunu söylemektedir (İbn Tağrıberdî, 1413/1992: V, 219).

Begavî, İslâmî ilimlerde kendisinden sonrakilere kaynaklık edecek çok değerli eserler kaleme almıştır. Eserlerini Arapça ve Farsça olarak yazmıştır. Bu eserlerden bir kısmı ilim dünyasına kazandırılmışken, bir kısmı da çeşitli kütüphanelerde yazma olarak bulunmakta, diğer bir bölümünün ise sadece isimleri bilinmektedir. Begavî'nin eserleri şu şekilde sıralanabilir:

Fıkıh İlmiyle İlgili Eserleri: *Fetâvâ* (Subkî, 1383/1964: VII, 75),¹⁰ *Fetâvâ-i Begavî* (Subkî, 1383/1964: VII, 75),¹¹ *el-Kifâye fi'l-Furû'* ('Aliyyü'l-Kârî, 1422/2001: I, 12),¹² *Şerhu'l-Muhtasar* (İbn Kâdî Şuhbe, 1399/1979: I, 311), *Tâcu'l-Arûs ve Mezhebü'l-Hemmî ve'l-Bûs* (Şerîf, 1406/1987: 173), *Tehzîb* (Yâkût el-Hamevî, 1955: I, 468),¹³ *Tercemetü'l-Ahkâm fi'l-Furû'* (Kâtib Çelebi, ty: I, 397; Bağdâdî, 1955: I, 312).

Hadis İlmiyle İlgili Eserleri: *Cem'u (el-Cem) Beyne's-Sahîhayn* (İbn Hallikân, 1398/1978: II, 137),¹⁴ *Erbeûne Hadisen* (Zehebî, 1402/1982: XIX, 440; 'Aliyyü'l-Kârî, 1422/2001: I, 11), *Fedâilu's-Sahâbe* (Kâtib Çelebi, ty: II, 1276), *İrşâdu'l-Envâr fi Şemâilî'n-Nebiyi'l-Muhtâr* ('Aliyyü'l-Kârî, 1422/2001: I, 11),¹⁵ *Medhâl İlâ Mesâbîhi's-Sünne* (Brockelmann, 1119: VI, 235),

⁴ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklar için bk. İbn Kâdî Şuhbe, 1399/1979: I, 310; Ziriklî, 2002: II, 259; Nüveyhid, 1403/1983, I, 161.

⁵ Yâkût el-Hamevî, 1955: I, 468; İbn Hallikân, 1398/1978: II, 137; Safedî, 1420/2000: XIII, 41; Yâfi'î, 1417/1997: III, 162; İbn Kâdî Şuhbe, 1399/1979: I, 310; İbnü'l-İmâd, 1406/1985: VI, 79; Ziriklî, 2002: II, 259; Bağdâdî, 1955: I, 312.

⁶ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklara bk. Subkî, 1383/1964: VII, 76; Suyûtî, 1396/1976: I, 49; Dâvûdî, 1403/1983: I, 161; İbnü'l-İmâd, 1406/1985: VI, 79; Zehebî, 1464/2004: I, 168; Nüveyhid, 1403/1983, I, 161; Edirnevî, 1417/1997, 158.

⁷ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklara bk. Zehebî, 1374: IV, 1258; Safedî, 1420/2000: XIII, 41; Yâfi'î, 1417/1997: III, 162; Subkî, 1383/1964: VII, 77; İbn Kesîr, 1419/1998: XVI, 262; İbn Kâdî Şuhbe, 1399/1979: I, 311; Dâvûdî, 1403/1983: I, 162; İbnü'l-İmâd, 1406/1985: VI, 79.

⁸ Diğer kaynaklar için bk. Ziriklî, 2002: II, 259; Zehebî, 1464/2004: I, 168.

⁹ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklara bk. Zehebî, 1374: IV, 1258; Yâfi'î, 1417/1997: III, 162; Safedî, 1420/2000: XIII, 41; Subkî, 1383/1964: VII, 77; İbn Kesîr, 1419/1998: XVI, 262.

¹⁰ Diğer kaynak için bk. Dâvûdî, 1403/1983: I, 162.

¹¹ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklar için bk. Dâvûdî, 1403/1983: I, 161-162; 'Aliyyü'l-Kârî, 1422/2001: I, 12; Kâtib Çelebi, ty: II, 1221.

¹² Kâtib Çelebi, ty: II, 1498-1499.

¹³ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklar için bk. İbn Hallikân, 1398/1978: II, 137; Zehebî, 1374: IV, 1257; Safedî, 1420/2000: XIII, 41; Yâfi'î, 1417/1997: III, 162; İbn Kâdî Şuhbe, 1399/1979: I, 311; İbn Tağrıberdî, 1413/1992: V, 219.

¹⁴ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklar için bk. Zehebî, 1402/1982: XIX, 440; Safedî, 1420/2000: XIII, 41; İbn Kâdî Şuhbe, 1399/1979: I, 311; İbn Tağrıberdî, 1413/1992: V, 219; Suyûtî, 1396/1976: 50; Dâvûdî, 1403/1983: I, 161; Kâtib Çelebi, ty: I, 599.

¹⁵ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklar için bk. Kâtib Çelebi, ty: I, 195; Kehhâle, 1376/1957: I, 644.

Mesâbihü's-Sünne (İbn Hallikân, 1398/1978: II, 136),¹⁶ *Mu'cemu's-Şuyûh* (Kâtib Çelebi, ty: II, 1735; Bağdâdî, 1955: I, 312), *Şerhu'l-Câmî li't-Tirmizî* ('Aliyyü'l-Kârî, 1422/2001: I, 12), *Şerhu's-Sünne* (Yâkût el-Hamevî, 1955: I, 468).¹⁷

Kıraat İlmiyle İlgili Eseri: *el-Kifâye fi'l-Kirâe* (Kâtib Çelebi, ty: II, 1499; Bağdâdî, 1955: I, 312; Eroğlu, 2002).

Tefsir İlmiyle İlgili Eseri: *Me'âlimu't-Tenzîl* (Yâkût el-Hamevî, 1955: I, 468).¹⁸

1. BEGAVÎ TEFSİRİNDE KIRAATLER

Kıraatler, Kur'an'ın anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bundan dolayı âlimler kimi zaman âyetin mana ve delaletini tespit ederken kimi zaman da takdir edilen anlamı temellendirirken kıraatlere müracaatta bulunmuştur. Bu türden atıflara Begavî'nin tefsirinde de rastlanmaktadır. Begavî'nin kıraat alanına özel bir ilgisinin bulunması ve kıraatle ilgili *el-Kifâye fi'l-Kirâe* adlı müstakil bir eser kaleme almış olması, onun kıraatlere yönelik atıflarını daha da anlamlı kılmaktadır. Öte yandan Begavî, kıraat tarihinde on'lu sistemin (kıraat-i aşere) yerleşmesinde önemli rol oynamıştır. Nitekim Zerkeşî "Muhakkikler üç kıraat imamını yedi kıraat imamına katmışlardır. Begavî de bu muhakkiklerden birisidir. Tefsirinde yedi kıraat imamına Ebû Ca'fer el-Medenî, Yakûb ve Halef'i katmıştır" (Zerkeşî, ty: I, 330) demek suretiyle kıraat-i seb'a'ya üç kıraatin daha ilave edilmesiyle makbul kıraatlerin sayısının on'a çıkarılmasında ve on'lu sistemin yerleşmesinde Begavî'nin etkin bir role sahip olduğuna işaret etmiştir. Kıraat alanına olan bu vukûfiyeti ve yetkinliği sebebiyledir ki müfessirin biyografisini yazanlar onun "mukrî" vasfına atıf yapmadan geçememiştir (Yâfi'î, 1417/1997: III, 162; İbnü'l-Cezerî, ty: I, 44; 'Aliyyü'l-Kârî, 1422/2001: I, 10).

1.1. Begavî'nin Kıraatteki Kaynakları

Begavî, kıraat kaynaklarıyla ilgili olarak tefsirinin mukaddimesinde kıraat silsilesini şu şekilde vermiştir: Begavî→Ebû Nasr Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Mukrî el-Mervezî→Ebû Kâsım Tâhir b. Ali es-Sayrafî→İbn Mihrân. Buna göre Begavî'nin kıraat kaynakları İbn Mihrân'ın *Kitâbu'l-Ğâye*'sine dayanmakta olup kıraat-i aşere imamları olarak bilinen şu meşhur kurrânın kıraatlerini içermektedir: Medine kıraat imamlarından Ebû Ca'fer ve Nâfi b. Abdurrahmân; Mekke kıraat imamı Ebû Ma'bed Abdullâh b. Kesîr ed-Dârî; Şâm kıraat imamı Ebû İmrân Abdullâh b. Âmir; Basra kıraat imamları Ebû Amr b. el- A'la ve Ebû Muhammed Ya'kûb b. İshak; Kûfe kıraat imamları Ebû Bekr Âsım b. Ebû Necûd, Hamza b. Ebî Habîb ve Ali b. Hamza el-Kisâî (Begavî, 1409: I, 37). Begavî, bir kıraatin makbul olabilmesinin en temel şartının sened itibariyle sahih olması ve onun Hz. Peygamber (sav)'e kadar gitmesi olduğu gerçeğinden hareketle Ebû Nasr Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Mukrî el-Mervezî'den hem tilâvet hem de rivâyet yoluyla aldığı bu kıraatlerin sahabeye kadar giden isnad zincirlerini vermiştir.¹⁹ Begavî'nin bu açıklamalarında

¹⁶ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklar için bk. Zehebî, 1402/1982: XIX, 440; Safedî, 1420/2000: XIII, 41; Subkî, 1383/1964: VII, 75; İbn Kâdî Şuhbe, 1399/1979: I, 311; İbn Tağrıberdî, 1413/1992: V, 219; Suyûtî, 1396/1976: I, 50; Dâvûdî, 1403/1983: I, 161.

¹⁷ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklar için bk. İbn Hallikân, 1398/1978: II, 136; Zehebî, 1374: IV, 1257; Safedî, 1420/2000: XIII, 41; Yâfi'î, 1417/1997: III, 162; Subkî, 1383/1964: VII, 75; İbn Kâdî Şuhbe, 1399/1979: I, 311; İbn Tağrıberdî, 1413/1992: V, 219; Suyûtî, 1403/1983:457; Dâvûdî, 1403/1983: I, 161.

¹⁸ Bu konuyla ilgili diğer kaynaklar için bk. İbn Hallikân, 1398/1978: II, 136; Zehebî, 1402/1982: XIX, 439-440; Safedî, 1420/2000: XIII, 41; Yâfi'î, 1417/1997: III, 162; Subkî, 1383/1964: VII, 75; İbn Kâdî Şuhbe, 1399/1979: I, 311; İbn Tağrıberdî, 1413/1992: V, 219; Suyûtî, 1403/1983:457; Dâvûdî, 1403/1983: I, 161.

¹⁹ Ebû Ca'fer kıraati Abdullâh b. Abbâs, Ebû Hüreyre ve bu ikisi dışındaki bazı sahabe üzerinden Übey b. Ka'b'a dayanmaktadır. Nâfi kıraati Ebû Ca'fer, Abdurrahmân b. Hüzmü el-A'rec, Şeybe b. Nisâh ve daha başka tabiün âlimleri üzerinden Ebû Hüreyre'ye; onun üzerinden de Übey b. Ka'b'a dayanmaktadır. İbn Kesîr kıraati, Mücâhid b. Cebr üzerinden İbn Abbâs'a; onun üzerinden de Übey b. Ka'b'a dayanmaktadır. Ebû Amr kıraati, Mücâhid b. Cebr ve Saîd b. Cübeyr üzerinden İbn Abbâs'a, onun üzerinden de Übey b. Ka'b'a dayanmaktadır. İbn Âmir kıraati Muğîre b. Şu'be üzerinden doğrudan Hz. Osman'a dayanmaktadır. Âsım kıraati Abdurrahmân b. es-Sülemî üzerinden Hz. Ali'ye dayanmaktadır. Hamza kıraati Abdurrahmân b. Ebî Leylâ ve Humrân b. A'yân üzerinden Hz. Ali'ye, A'meş ve Yahyâ b. Vessâb üzerinden de Abdullâh b. Mesûd'a dayanmaktadır. Kisâî kıraati Hamza'dan almıştır, dolayısıyla

dikkati çeken en önemli husus, dokuz kıraat imamının senedlerini zikretmesi, gelenekte kıraat-i aşere içerisinde onuncu sırada yer verilen Halef'in kıraatine değinmemiş olmasıdır. Bunun muhtemel sebebi olarak Halef'in Kûfe kıraat imamlarından olması, kıraatinin de Kûfelilerin kıraatinden farklı olmaması gösterilebilir. Nitekim Dimyâtî bu duruma şu şekilde işarette bulunmuştur: “Begavî tefsirinde meşhur yedi kurrânın kıraatinin yanı sıra Ebû Ca'fer ve Ya'kûb'un kıraatinin okunmasının câiz olduğu yönünde bir ittifakı nakletmiş; ancak Halef'i zikretmemiştir. Çünkü Halef'in kıraatini Kûfe ekolünün kıraatinden çıkarmamıştır. İbnü'l-Cezerî *en-Neşr* adlı eserinde bu yönde bir tetkikte bulunmuştur” (Dimyâtî, 2011: 8). Bu bağlamda şunu da ifade etmek gerekir ki Begavî'nin kaynak olarak İbn Mihrân'ı esas almasının nedeni İbn Mihrân'ın on kıraate (kırâât-ı aşere) dair kaleme alınan ilk eserin müellifi olması gösterilebilir. Bilindiği üzere İbn Mihrân *el-Ğâye fi'l-Kırâati'l-'Aşr* adlı eserinde, İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-Seb'a*'da yer verdiği yedi kıraate Ebû Ca'fer, Ya'kûb el-Hadramî ve Halef b. Hişâm'ın kıraatlerini de ilave etmiş, böylece on imamın kıraatini bir araya getirmiştir. Bu uygulamanın kabul görmesiyle birlikte İbn Mücâhid'le birlikte şöhret bulan yedi'li sistemin yerini İbn Mihrân'ın on'lu sistemi almıştır. İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr fi'l- Kırâati'l-'Aşr*'ı gibi sonraki eserlerde daha ziyade bu sisteme bağlı kalınması, İbn Mihrân'ın kıraat tarihindeki önemini ve yerini göstermesi bakımından kayda değerdir.²⁰

Begavî'nin kıraatteki en temel kaynağı İbn Mihrân olmakla birlikte, özellikle zikrettiği kıraatlerle ilgili gerçekleştirdiği değerlendirmelerinde birtakım kaynaklardan yararlanma yoluna gittiği görülmektedir. Bu çerçevede en çok istifade ettiği isimlerin Halîl b. Ahmed (Begavî, 1409: V, 431), Sibeveyh (Begavî, 1409: III, 186), Ebû Übeyde Ma'mer b. el-Müsennâ (Begavî, 1409: I, 53; II, 33), Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd Ferrâ (Begavî, 1409: I, 324; V, 431), Ebû Hâtim es-Sicistânî (Begavî, 1409: II, 119-120), Müberred (Begavî, 1409: II, 120; VII, 130), Ahfeş (Begavî, 1409: II, 51; VI, 125), Zeccâc (Begavî, 1409: VII, 70; VIII, 545) olduğu görülmektedir.

1.2. Begavî'nin Kıraatleri Nakil Yöntemi

Begavî tefsirinde özellikle on'lu sistem içerisinde yer alan kıraatlere atıfta bulunma yoluna gittiğinden nakillerinin büyük bölümü -Halef dışındaki- kıraat imamlarından olmuştur. Bu bağlamda Nâfî (Begavî, 1409: I, 101; I, 125), İbn Kesîr (Begavî, 1409: I, 59; I, 85), Ebû Amr (Begavî, 1409: I, 165; III, 161), İbn Âmir (Begavî, 1409: I, 141; I, 142), Âsım (Begavî, 1409: I, 345; III, 238), Hamza (Begavî, 1409: I, 54; I, 106), Kisâî (Begavî, 1409: I, 66; II, 196), Ebû Ca'fer (Begavî, 1409: I, 68; I, 81), Ya'kûb'a (Begavî, 1409: I, 78; III, 135) atıfta bulunmuştur.

Sadece kıraat imamları arasındaki farklılıklara yer vermeyen Begavî, kıraat imamlarından rivâyette bulunan râviler arasındaki okuyuş farklarına da değinmiştir. Bu çerçevede en fazla atıfta bulunduğu râvilerin başında Âsım kıraatinin iki meşhur râvisi olan Hafs (Begavî, 1409: II, 305; III, 188) ile Ebû Bekr b. Şu'be'nin (Begavî, 1409: III, 152; III, 168) geldiği söylenebilir. Bunların dışında Begavî râvilerden Kâlûn (Begavî, 1409: I, 67; I, 205) Verş (Begavî, 1409: I, 335; I, 69) ve Bezzî'ye (Begavî, 1409: I, 332; IV, 125) de atıfta bulunmuştur.

da onun dayanağı Hamza kıraati ile aynıdır. Ya'kûb kıraati Ebû Münzir Sellâm b. Süleyman el-Horasânî üzerinden Âsım'a dayanmakta olup, senedi Âsım kıraatinin senedinin aynısıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Begavî, 1409: I, 37-38.

²⁰ İbn Mihrân'ın anılan eseri üç bölümden oluşmaktadır. Eserin birinci bölümünde on kıraatin imamları ve râvileri isnadlarıyla birlikte zikredilmiştir. İkinci bölümde mushaf tertibine uyularak on kıraat ile Ebû Hâtim es-Sicistânî'nin tercihlerine göre surelerdeki kıraat vecihleri gösterilmiş, idğam, imâle ve hemze bahisleri işlenmiştir. Üçüncü bölümde isti'âze ve besmeledeki kıraat farklılıkları ile Kuteybe b. Mihrân'ın Kisâî'den naklettiği imâleler ele alınmıştır. Eser, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. İbrâhîm el-Kuhundiz tarafından *Şerhü'l-Ğâye* adıyla şerhedilmiş olup bu çalışmanın ilk kısmı Dârü'l-Kütübi'l-Misriyye'de ikinci kısmı ise Beyrût'ta Barudiyye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eserin daha sonra el-Kirmânî tarafından yapılan şerhinin Tahran'da Ali Asgar Hikmet Kütüphanesi'nde bulunduğu belirtilmektedir. İbnü'l-Cezerî'nin isnâd-ı âlî ile okuduğu kıraat kitapları ve Begavî'nin *Me'âlimu't-Tenzil* adlı tefsirinde kullandığı kaynaklar arasında yer alan, Kazvin, Hemedan, Irak, Şam ve Mısır'da uzun süre ders kitabı olarak okutulan bu eser Muhammed Gıyas el-Canbaz'ın tahkikiyle yayımlanmıştır. Eroğlu, 1999: XX, 199-200.

Begavî kimi zaman kıraat imamlarına ve râvilerine ismen atıfta bulunurken kimi durumda “el-cumhur/çoğunluk” veya “el-ma’rûfe/bilinen” şeklindeki isim ve sıfatlarla nispette bulunmaktadır. Begavî’nin “cumhur/çoğunluk”²¹ tabiri ile Ebû Bekr dışındaki kıraat-i aşere (on’lu sistem) imam ve râvilerini kastettiği anlaşılmaktadır. Müfessir, kıraatlerle ilgili “el-ma’rûfe/bilinen” (Begavî, 1409: I, 101; I, 129) sıfatını ise sahabe ve tabiûna ait şâz kıraatlerin karşıtı anlamında “on kıraat imamına ait kıraatler” için kullanmıştır.

Begavî, kimi zaman da kıraatleri Hicaz,²² Irak,²³ Kûfe,²⁴ Mekke,²⁵ Medine,²⁶ Basra²⁷ ve Şâm²⁸ gibi bölge ve şehir isimlerine nispet ederek nakletmiştir. Begavî’nin bu bölge ve şehir isimleriyle kastettiği, bunlarla özdeşleşmiş ve ekol olarak tanımlanacak kıraat-i aşere imamlarıdır. Nitekim Begavî tefsirinin mukaddimesinde “Nâfi ve Ebû Ca’fer Medine’de, İbn Kesîr Mekke’de, İbn Âmir Şâm’da, Ebû Amr ve Ya’kûb Basra’da, Âsım, Hamza ve Kisâi Kûfe’de” şeklindeki ifadelerle bu kıraat imamlarının özdeşleştiği şehirleri zikretmiştir (Begavî, 1409: I, 37).

Müfessir, tefsirinde Abdullâh b. Abbâs,²⁹ Abdullâh b. Mesûd,³⁰ ve Übey b. Ka’b³¹ başta olmak üzere Ömer b. el-Hattâb,³² Ali b. Ebî Tâlib³³ ve Hz. Âişe³⁴ gibi birçok sahabenin kıraatine de önem vermiş ve yer yer onlardan nakillerde bulunmuştur. Begavî, genellikle sahabeye atıfta bulunarak naklettiği okuyuşları anlamı desteklemek amacıyla kullanmıştır.

Begavî’nin Hz. Peygamber’in hadislerini, sahabenin görüşlerini önemseddiği gibi tabiûnun da âyetlerle ilgili yorum ve düşüncelerini dikkate aldığı ve ilgili yerlerde onların görüşlerine yer verdiği görülmüştür. Meseleye kıraat açısından bakıldığında aynı durum söz konusudur. Begavî tefsirinde İbn Muhaysin,³⁵ Hasan-ı Basrî,³⁶ A’meş,³⁷ Mücâhid,³⁸ Saîd b. Cübeyr,³⁹ İkrime,⁴⁰ Katâde,⁴¹ A’rec,⁴² Talha bin Musarrıf,⁴³ Nasr b. Âsım,⁴⁴ Ebû Recâ el-Utâridî,⁴⁵ Âsım el-Cahderî⁴⁶ gibi tabiûn âlimlerinin kıraatlerine yer vermiştir. O, kıraatleri nakledeken imam mushafı dışındaki mushaflara atıfta bulunarak yer vermiştir. Bu mushafları bazen sahabeye (Begavî, 1409: III, 51; IV, 80) bazen de bölge ve şehirlere (Begavî, 1409: II, 246; III, 274) nispet etmiştir.

²¹ Begavî, “قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٍ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ” “Her biriniz için bir kat daha fazla azap vardır. Fakat bilmiyorsunuz” (A’râf 7/38) âyetinde geçen “لَا تَعْلَمُونَ” ifadesini cumhurun yukarıda geçtiği gibi ikinci çoğul şahıs kipinde okuduğunu ifade etmiş, İmam-ı Âsım’ın ilk râvisi olan Ebû Bekr b. Şu’be’nin “لَا تَعْلَمُونَ” şeklinde üçüncü çoğul şahıs kipinde okumak suretiyle cumhurun dışında kaldığını belirtmiştir. Begavî, 1409: III, 228.

²² Begavî, 1409: II, 217; III, 267.

²³ Begavî, 1409: VII, 214; VII, 300.

²⁴ Begavî, 1409: II, 159; II, 199.

²⁵ Begavî, 1409: I, 121; VII, 118.

²⁶ Begavî, 1409: I, 99; I, 102.

²⁷ Begavî, 1409: I, 94; I, 290.

²⁸ Begavî, 1409: II, 246; VII, 130.

²⁹ Begavî, 1409: I, 120; I, 129.

³⁰ Begavî, 1409: II, 27; II, 33.

³¹ Begavî, 1409: I, 117; II, 139.

³² Begavî, 1409: VIII, 117.

³³ Begavî, 1409: VII, 287.

³⁴ Begavî, 1409: IV, 286; V, 281.

³⁵ Begavî, 1409: IV, 115; IV, 178.

³⁶ Begavî, 1409: I, 129; II, 119.

³⁷ Begavî, 1409: II, 54; II, 311.

³⁸ Begavî, 1409: I, 345; II, 25.

³⁹ Begavî, 1409: III, 36-37; VI, 177.

⁴⁰ Begavî, 1409: I, 352; IV, 15.

⁴¹ Begavî, 1409: III, 260.

⁴² Begavî, 1409: I, 120; III, 169.

⁴³ Begavî, 1409: VII, 454; VIII, 152.

⁴⁴ Begavî, 1409: V, 417.

⁴⁵ Begavî, 1409: I, 126; VI, 177.

⁴⁶ Begavî, 1409: VI, 177; VII, 428.

Eserinde genel olarak kıraat farklılıklarını naklederken kime ait olduğunu (isnadını) belirten müfessir, bazen de bu hususu kapalı geçmekte ve kıraatin nispetini belirtmeden temrîz⁴⁷ sîgasıyla vermektedir. Bu şekilde naklettiği kıraatlerin sayısı çok azdır (Begavî, 1409: IV, 199; VI, 277; VIII, 10). Bu durum Begavî'nin kıraatleri naklederken isnadlarıyla birlikte zikretmeye önem verdiğini göstermektedir. Begavî'nin “قرئ” lafzını kullanarak aktardığı kıraatler incelendiğinde bu lafzı şâz kıraatlerin dışında sahih kıraatleri belirtmede kullandığı da görülmüştür. Buna göre Begavî bu kalıbı zayıflık alameti olarak görmemiştir.⁴⁸

2. BEGAVÎ'NİN KIRAATLERİ ELE ALIŞ TARZI

2.1. Sadece Kıraati Nakletmekle Yetinmesi

Begavî, bazen sadece kıraatleri nakletmekle yetinmiş ve kıraatle ilgili tevcih, tercih gibi kelimelerin irab, iştikak ve bunlara göre ifade ettiği anlamlarıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir.⁴⁹ Sözelimi Begavî, “وما جعل أرواحكم الاّهي تُظَاهَرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ” “Kendilerine zihâr yaptığınız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır.” (Ahzâb 33/4) âyetinde geçen “تُظَاهَرُونَ” fiili ile ilgili sadece kıraati nakletmekle yetinmiştir. Onun aktarımına göre bu fiili Âsım “تُظَاهَرُونَ” şeklinde “ظ” harfinden sonra elif, “ت” harfini zammeli ve “ه” harfini kesreli ve şeddetsiz olarak okumuştur. Hamza ve Kisâî ise “تُظَاهَرُونَ” şeklinde “ت” ve “ه” harflerini fethalı ve şeddetsiz olarak okumuşlardır. İbn Âmir ise “ت” ve “ه” harflerini fethalı ve “ظ” harfini de şeddeli olarak “تُظَاهَرُونَ” şeklinde okumuştur. Diğer kıraat âlimleri ise “تُظَاهَرُونَ” şeklinde “ت” ve “ه” harflerini fethalı ve kendinden sonra elif bulunmayan şeddeli “ظ” harfi ile okumuşlardır⁵⁰ (Begavî, 1409: VI, 317).

2.2. Kıraatlerin Tevcihini Yapması

Tevcih, kıraatlerin temellendirilmesini ifade eden kavramlardan biridir. “وجه” “vech” kelimesi tef'îl kalıbından mastar olup “birini şerefli kılmak, birini bir yere yönlendirmek, dikkatini bir şeye vermek, yön vermek” anlamına gelmektedir (İbn Manzûr, tsz: V, 3262). Kıraat eserlerinde “vech” kelimesi kıraatin anlamı veya takdiri ve dilsel dayanağı olarak kullanılmaktadır ki bu bir anlamda hücceti karşılamaktadır. Bundan dolayı tevcih kavramının ihticâc ile aynı anlamı ifade ettiği belirtilmektedir. Nitekim ihticâc kaynaklarında bu kelimenin “tevcihü'l-kıraat” şeklinde yer alması bunun en önemli kanıtıdır (Dağ, 2011: 366).

Sadece kıraatleri nakletmekle yetinmeyen Begavî, bazen de onları temellendirmek için birtakım metotlar kullanmış ve kıraatleri bu çerçevede incelemiştir. Kıraatleri âyetlerden, Hz. Peygamber'in sözlerinden, mushaf hattından, sahabe ve tabiûnun okuyuşlarından, Arap şiirinden, kelimelerinden ve lehçelerinden delil getirerek desteklemiştir. Begavî'nin istişhad amacıyla kullandığı bu temellendirmeleri, kıraatlerle birlikte nasıl ele aldığı birer örnekle incelemeye çalışılacaktır.

2.2.1. Kıraatlerin Tevcihinde Âyetlerle İstidlâlde Bulunması

Begavî'nin kıraatleri temellendirmek için kullandığı metotlardan birisi âyetlerin şahitliğine başvurmak şeklindedir. O, âyetlerden delil getirerek kıraatlerin tevcihini yaparken bazen âyetin siyak ve sibakından bazen de diğer âyetlerdeki kullanımlarından örnekler vermiştir.⁵¹ Müfessirin nakline göre “إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُبَدِّلَكُمْ رَبُّكُمْ بِقَلْبَةٍ آخَرٍ مِنَ الْمَلَأَنكِةِ مُنْزِلِينَ” “Hani sen mü'minlere, “Rabbimizin, indirilmiş üç bin melek ile yardım etmesi size yetmez mi?” diyordun.” (Âl-i İmrân

⁴⁷ “قرئ”, “زوي”, “نقل” ve “قيل” gibi, aktarılan bir bilginin, çeşitli nedenlerle zayıf olduğuna işaret eden ifadeye temrîz sîgası denir. (Ahatlı, 2011: XL, 433-434)

⁴⁸ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Saylan, Nesrişah, *Kıraat Açısından Begavî Tefsiri*, Tezmer Yay., Kayseri, 2015.

⁴⁹ Konuyla ilgili olarak Begavî'nin tefsirinde nakledilip de bu çalışmaya alınamayan diğer örnekler için bk. Begavî, 1409: I, 71; 2, 118.

⁵⁰ Bu kıraatle ilgili olarak ayrıca bk. (İbn Mücâhid, 1119: 519; İbnü'l-Cezerî, ty: II, 347; Dimyâtî, 2011: 451-452)

⁵¹ Konuyla ilgili olarak Begavî'nin tefsirinde nakledilen örnekler için bk. Begavî, 1409: I, 117; 2: 39.

3/124) âyetinde geçen “مُنزَلٍ” kelimesini İbn Âmir şeddeli olarak “مُنزَلٍ” şeklinde okumuştur. Diğer kıraat âlimleri ise “ز” harfini şeddesiz olarak “مُنزَلٍ” şeklinde okumuşlardır. Begavî sadece bu kelime ile ilgili kıraat farklılığını nakletmekle yetinmemiş her iki okuyuşun tevcihini âyetten delil getirerek yapmıştır. Begavî birinci okuyuşun tevcihini “وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ” “Biz onlara melekleri de indirseydik” (En’âm, 6/111) âyetiyle yapmıştır. İkinci okuyuşun temellendirmesini de “وَأَنْزَلْنَا جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا” “Bir de sizin göremediğiniz ordular indirdi” (Tevbe 9/26) âyetleriyle yapmıştır. Bu âyetlerde de “أَنْزَلٌ” ve “وَأَنْزَلٌ” şeklinde “ز” harfi şeddesiz olarak gelmiştir⁵² (Begavî, 1409: II, 100).

2.2.2. Kıraatlerin Tevcihinde Hz. Peygamber’in Sözleriyle (Hadisleriyle) İstidlâlde Bulunması

Begavî, Hz. Peygamber (sav)’in sözlerinden delil getirerek de kıraatlerin temellendirmesini yapmıştır. Bu metotta önce kıraatleri ve ilgili vecihleri zikretmiş, daha sonra ise Hz. Peygamber’in sözlerinden delil getirerek bu vecihleri izaha çalışmıştır. Begavî’nin nakline göre “إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ” “Şüphesiz gece ibadetinin etkisi daha fazla, sözler ise daha düzgün ve açıktır.” (Müzemmil 73/6) âyetinde geçen “وَطَئًا” kelimesini İbn Âmir ve Ebû Amr “وَطَئًا” şeklinde “و” harfini esreli ve “ط” harfinden sonra elif harfiyle okumuşlardır. Bu kıraate göre kelime “anlaşma, muvafakat etme” anlamına gelmektedir. Begavî, kelimenin bu anlamda kullanılmasına Arap kelimelerinden örnekler vermiştir. Onun ifadesine göre kişi biriyle anlaşırken “وَاطَأْتُ فُلَانًا مَوَاطِئًا وَوَاطِئًا” “Falanca ile uyum sağladım, anlaştım” demektir. Buna göre âyetin anlamı “kalb, göz, kulak ve dil arasındaki uyum gecenin vakitlerinde gündüzden daha ileri derecededir” şeklinde olur. Diğer kıraat âlimleri ise “وَطَئًا” şeklinde “و” harfini fethalı ve “ط” harfini sâkin olarak okumuşlardır. Buna göre âyet “gece namaz kılmak gündüz kılmaktan daha ağırdır” anlamına gelir. Çünkü gece uyuma, rahat etme ve dinlenme zamanlarıdır. Begavî Hz. Peygamber’in “اللهم اشدد وطأتك على مضر” “Allah’ım, Mudar üzerindeki baskını daha da artır” şeklindeki hadisinde de kelimenin bu anlamda kullanıldığını belirtmiş, hadisin söz konusu kıraatle paralellik arz ettiğini söylemiştir⁵³ (Begavî, 1409: VIII, 253). Burada şunu da belirtmek gerekir ki müfessirin Ebû Amr ve İbn Âmir’e atıfta bulunarak verdiği okuyuş kaynaklarda bunlarla beraber on dört kıraat âlimlerinden olan Yezîdî, Hasan-ı Basrî ve A‘meş’e nispet edilerek verilmiştir (İbn Mücâhid, 1119: 658; İbnü’l-Cezerî, ty: II, 392-393; Dimyâtî, 2011: 561). Bu durum Begavî’nin kıraat-i aşere içerisinde yer alan okuyuşları nakletmekle yetindiğini göstermektedir.

2.2.3. Kıraatlerin Tevcihinde Mushaf İmlâsıyla İstidlâlde Bulunması

Kıraatlerin temellendirilmesinde mushaf imlâsıyla istidlâlde bulunmak, Begavî’nin kıraatleri desteklemek için kullandığı metotlar arasındadır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Begavî kıraatlerin tevcihinde mushaf hattına önem vermiştir. Nitekim o, tefsirinin mukaddimesinde “Sahabenin üzerinde icma’ ettiği imam mushafa uyan kıraatleri almak, sahabe ve tabiûnun halefi durumundaki meşhur kıraat imamlarının mushaf hattına uyan kıraatlerini alıp okumak, korumak ve onu terk etmemek de insanların kulluk vazifelerindedir” şeklindeki ifadesiyle bunu açıkça ortaya koymaktadır (Begavî, 1409: I, 37).⁵⁴ Bu durum onun kıraatlerden mushaf hattına uygun olan kıraatlerin okunmasını, korunmasını ve terk edilmemesini kulluk vazifesi olarak gördüğünü ortaya

⁵² Bu kıraatle ilgili olarak ayrıca bkz. (İbn Mücâhid, 1119: 215; İbnü’l-Cezerî, ty: II, 242; Râzî, 1981: VIII, 234; Kurtubî, 2006: V, 300; Dimyâtî, 2011: 228)

⁵³ Bu kıraatle ilgili olarak ayrıca bk. Fârisî, 1991: VI, 335; Mekki b. Ebî Tâlib, 1997: II, 344-345; Râzî, 1981: XXX, 176; Kurtubî, 2006: XXI, 328-329)

⁵⁴ Bu kıraatle ilgili olarak ayrıca bk. İbn Mücâhid, 1119: 435; İbnü’l-Cezerî, ty: II, 326; Dimyâtî, 2011: 397.

koymaktadır. Begavî'nin nakline göre Hac 22/23⁵⁵ ve Fâtır 35/33⁵⁶ âyetlerinde geçen “لَوْلَا” kelimesini Medine ekolü ve Âsım mansûb okumuşlardır. Yakûb, Hac 22/23. âyetinde onlara muvafakat etmiştir. Begavî, mushaf imlâsında kelimenin “elif” ile yazılmasını delil getirerek bu kıraatin tevcihini yapmıştır. Diğer kıraat âlimleri ise âyetin sibakında geçen “مِنْ دَهَبٍ” ifadesine atfen mecrûr okumuşlardır⁵⁷ (Begavî, 1409: V, 375). Görüldüğü üzere Begavî kıraati nakletmekle yetinmemiş bu kıraatlerin temellendirmesini de yapmıştır. Onun bu temellendirmede mushaf imlâsını esas aldığı görülmektedir.⁵⁸

2.2.4. Kıraatlerin Tevcihinde Sahabenin ve Tabiûnun Okuyuşlarıyla İstidlâlde Bulunması

Sahabe ve tabiûnun okuyuşlarından delil getirmek de Begavî'nin kıraatleri istişhâd için kullandığı metotlardandır. Bu metotta Begavî kıraati okuyanlara nispet ettikten sonra “دليله قراءة عبد الله” “Bu, Ali ve Hasan'ın kıraatidir”, “وهي قراءة علي والحسن”, “Bunun delili Abdullâh b. Mesûd'un kıraatidir”, “بن مسعود”, “ومن حجته قراءة ابن مسعود”, “Bunun delili İbn Mesûd'un kıraatidir”, “واعتبروا بقراءة أبي”, “Übey'in kıraatine itibar ettiler” vb. ifadelerle kıraatin tevcihini yapmıştır. Sözelimi müfessir, “هَذَاكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ” “İşte bu durumda velayet yalnızca hak olan Allah'a mahsustur” (Kehf 18/44) âyetinde geçen “الْحَقِّ” kelimesi ile ilgili kıraati nakledeken sahabeden Übey'in kıraatinden delil getirerek vermiştir. Begavî'nin aktarımına göre “الْحَقِّ” kelimesini Ebû Amr ve Kisâî “الْوَلَايَةُ” lafzının sıfatı olarak merfû okumuşlardır. Begavî, on'lu sistem içerisinde yer alan bu kıraati (İbn Mücâhid, 1119: 392; İbnü'l-Cezerî, ty: II, 311; Dimyâtî, 2011: 367) Übey'in “هَذَاكَ الْوَلَايَةُ الْحَقِّ لِلَّهِ” şeklindeki okuyuşuyla desteklemiştir. Diğer kıraat âlimleri ise Allah lafzının sıfatı olarak mecrûr okumuşlardır. Begavî bu kıraatin tevcihini de “ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ” “Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler.” (En'âm 6/62) âyetinden delil getirerek yapmıştır. Nitekim bu âyette geçen “الْحَقِّ” kelimesi Allah lafzının sıfatı olarak mecrûr okunmuştur (Begavî, 1409: V, 173). Burada görüldüğü üzere Begavî kıraati nakletmekle yetinmemiş kıraatlerin temellendirmesini âyetten ve sahabenin okuyuşundan delil getirerek yapmıştır.

Konuyla ilgili başka bir örnek “إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا” “Haram ayları ertelemek, ancak inkârda daha da ileri gitmektir ki bununla inkâr edenler saptırılır.” (Tevbe 9/37) âyetinde geçen “يُضَلُّ” fiili ile ilgili kıraat farklılığıdır. Begavî'nin aktarımına göre Hamza, Kisâî ve Hafs “يُضَلُّ” şeklinde “ي” harfini zammeli ve “ض” harfini fethalı olarak okumuşlardır. Begavî, bu fiilin meçhul okuyuşunun delilini, âyetin devamında gelen “زَيْنٌ لَهُمْ سِوَىٰ أَعْمَالِهِمْ” “Amellerinin kötülüğü kendilerine süslenip güzel gösterildi” ifadesinde geçen “زَيْنٌ” lafzının meçhul olmasıyla açıklamıştır. Ya'kûb “يُضَلُّ” şeklinde “ي” harfini zammeli ve “ض” harfini kesreli olarak okumuştur. Begavî kıraat-i aşere içerisinde yer alan bu okuyuşu tabiûn âlimlerinden Hasan-ı Basrî ve Mücâhid'in okuyuşuyla delillendirmiştir. Bu kıraate göre anlam “kâfirler onunla şaşırırlar, saptırırlar” demek olur. Diğer kıraat âlimleri ise “يُضَلُّ” şeklinde “ي” harfini fethalı ve “ض” harfini kesreli olarak okumuşlardır. Bu

⁵⁵ “إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُجَلِّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلَوْلَا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ” “Şüphesiz Allah, iman edip salih ameller işleyenleri içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacak, orada altından bileziklerle, incilerle süsleneceklerdir. Oradaki giysileri ise ipektir.”

⁵⁶ “جَنَّاتٍ عَذْنٌ يَدْخُلُونَهَا يُجَلِّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلَوْلَا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ” “Onlar, Adn cennetlerine girerler. Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler. Oradaki elbiseleri de ipektir.”

⁵⁷ “لَوْلَا” kelimesinin mecrûr okunması bazı kaynaklarda “مِنْ أَسَاوِرَ” ifadesinin lafzına atfetmesiyle açıklanmıştır. bk. Taberî, 2001: XVI, 499; Zeccâc, 1408/1988: III, 419-420; Fârisî, 1991: V, 268; Mekki b. Ebî Tâlib, 1997: II, 117-118; Dimyâtî, 2011: 397.

⁵⁸ Konuyla ilgili olarak Begavî'nin tefsirinde nakledilip de bu çalışmaya alınamayan diğer örnekler için bk. Begavî, 1409: I, 54; II, 20; III, 149.

kıraate göre anlam “Kâfirler onunla sapıtırlar” şeklindedir (Begavî, 1409: IV, 47).⁵⁹ Bu örnekte Begavî, kıraatin tevcihini tabiûndan Hasan-ı Basrî ve Mücâhid’in okuyuşuyla desteklemiştir.

2.2.5. Kıraatlerin Tevcihinde Arap Şiiri ve Kelamına Atıfta Bulunması

Begavî, kıraatlerin temellendirmesini bazen Arap şiirinden ve kelamından (nesir) delil getirerek yapmıştır.⁶⁰ Sözelimi o, “حُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَمَا تَخْرُجُ جَرَادٌ مُنْتَشِرًا” “O hâlde sen de onlardan yüz çevir. Onlar, o davetçinin bilinmedik bir şeye çağırıldığı gün, gözleri düşmüş bir hâlde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar.” (Kamer 54/7) âyetinde geçen “حُشَّعًا” kelimesi ile ilgili kıraat farklılığını nakledeken Arap şiiri ve kelamından örnekler vererek kıraatin tevcihini yapmıştır. Müfessirin nakline göre Ebû Amr, Ya’kûb, Hamza ve Kisâî bu kelimeyi tekil olarak “حاشعًا” şeklinde okumuşlardır. Diğer kıraat âlimleri ise çoğul olarak “ح” harfini zammeli ve “ش” harfini şeddeli olarak “حُشَّعًا” şeklinde çoğul okumuşlardır.⁶¹ Begavî bu kıraati ism-i fâillerin çoğul isimlerden önce geldiklerinde tekil, çoğul, müzekker ve müennes olmalarının câiz olduğu şekilde nahiv kuralıyla açıklamıştır. Bunu da “مرت برجال حسنٍ أو جُهمٌ وحسنة أو جُهمٌ وحسان أو جُهمٌ” “Yüzü güzel olan adamlara uğradım” şeklindeki Arap kelamı ve “ورجالٍ حسنٍ أو جُهمٌ من إباد بن نزار بن معد” “Ve İyad b. Nizar b. Mead oğullarından güzel yüzlü genç delikanlılar.” şeklindeki Arap şiirinden delil getirerek temellendirmiştir (Begavî, 1409: VII, 427). Bu durum müfessirin aynı zamanda kıraatlerden Arap dilindeki çeşitli kullanımlara işaret etmek için faydalandığını, Arap dilinin ifade ve üslup özelliklerini esas aldığı göstermektedir. Böylece Begavî kıraatleri nakledeken kıraat-tefsir ilişkisine işaret etmenin yanı sıra, kıraat-Arap dili bağına da temas etmiştir.

2.2.6. Kıraatlerin Tevcihinde Lehçe Farklılıklarına Atıfta Bulunması

Müfessirin kıraatleri desteklemek için kullanmış olduğu metotlardan birisi lehçelerden delil getirmesidir. Begavî, bu metotta bazen aktardığı kıraatleri izah ederken bu tür farklı okumaların Kureyş, Hicaz, Temîm ve Huzeyl lehçeleri olduğunu belirtmiş ve lehçe ismini vermiş bazen de lehçe farklılığına dayanan iki ayrı okuma olduğunu belirtmekle yetinmiştir.⁶² Sözelimi Begavî, “وما يُنظر هؤلاء إلا صيحة واحدة ما لها من فَوَاقٍ” “Bunlar da ancak asla geri kalmayacak korkunç bir ses bekliyorlar” (Sâd 38/15) âyetinde geçen “فَوَاقٍ” kelimesi ile ilgili kıraat farklılığını nakledeken lehçelerden örnek vererek kıraatin tevcihini yapmıştır. Onun nakline göre Hamza ve Kisâî “ف” harfini zammeli olarak “فَوَاقٍ” şeklinde okumuş iken diğer kıraat âlimleri ise fethalı olarak “فَوَاقٍ” şeklinde okumuştur. Begavî, bu kıraat ihtilafının lehçe farklılığından kaynaklandığını, birinci okuyuşun Temîm lehçesi, ikincisinin ise Kureyş lehçesi olduğunu belirtmiştir. Daha sonra müfessir, bu kıraate göre İbn Abbâs, Katâde ve Dahhâk’ın âyet hakkındaki yorumlarına yer vermiştir. İbn Abbâs ve Katâde’ye göre âyet “bu ses onların dönmelerine fırsat vermez” manasına gelmektedir. Dahhâk’a göre ise “فَوَاقٍ” kelimesi “reddetme ve geri çevirme” anlamındadır. Buna göre âyetin anlamı “onlara azab süresinin dolup zamanın geldiğini bildiren bu korkunç ses geldiğinde, onu geri çevirip def edemezler” şeklindedir⁶³ (Begavî, 1409: VII, 74).

⁵⁹ Bu kıraatle ilgili olarak ayrıca bk. İbn Mücâhid, 1119: 314; İbnü’l-Cezerî, ty: II, 279; Râzî, 1981: XVI, 59; Kurtubî, 2006: IV, 205-206; Dimyâtî, 2011: 303.

⁶⁰ Konuyla ilgili olarak Begavî’nin tefsirinde nakledilip de bu çalışmaya alınamayan diğer örnekler için bk. Begavî, 1409: I, 160-161; II, 154; III, 140.

⁶¹ Mezkûr âyette geçen “حُشَّعًا” kelimesi ile ilgili kıraat farklılığı kıraat-i seb’â, aşere ve erbeate aşere içerisinde yer almaktadır. Ebû Amr, Hamza, Kisâî, Ya’kûb ve Halef tekil olarak “ح” harfini fethalı ve kendinden sonra elif harfi ile “حى” harfini de kesreli olarak “حاشعًا” şeklinde okumuşlardır. On dört kıraat âlimlerinden Yezîdî, A’miş ve Hasan-ı Basrî de bu şekilde okuyarak onlara muvafakat etmiştir. İbn Kesîr, Nâfî, Âsım, İbn Âmir ve diğerleri cem’ olarak “ح” harfini zammeli ve “ش” harfini şeddeli olarak “حُشَّعًا” şeklinde okumuşlardır. İbn Mücâhid, 1119: 617-618; İbnü’l-Cezerî, ty: II, 380; Dimyâtî, 2011: 524.

⁶² Konuyla ilgili olarak diğer örnekler için bk. Begavî, 1409: VI, 392; VII, 22.

⁶³ Bu kıraatle ilgili olarak ayrıca bk. Taberî, 2001: XX, 35-36; Zeccâc, 1408/1988: IV, 323; Fârisî, 1991: VI, 66-67; Kurtubî, 2006: XVIII, 140-141.

2.3. Kıraatler Arasında Tercihle Bulunması

Begavî'nin zikrettiği kıraatler arasında zaman zaman çeşitli deliller ileri sürerek tercihte bulunduğu tespit edilmiştir. Müfessir, genellikle kıraat-i aşere içerisinde yer alan kurrânın çoğunluğunun görüşünü tercih etmiş ve bu tercihinin ifade ederken çeşitli kavramlar kullanmıştır. Bu ifadeler “اختيار/tercih edilendir” (Begavî, 1409: I, 201), “أصح/daha sahih” (Begavî, 1409: VI, 349), “أجود/daha uygun, daha iyi” (Begavî, 1409: IV, 47), “أفصح/daha fasih” (Begavî, 1409: II, 33), “فصيحة/fasih” (Begavî, 1409: I, 296), “أولي/daha uygun” (Begavî, 1409: V, 284), “جيد/iyi” (Begavî, 1409: III, 297) şeklindedir.

Begavî kıraatler arasında tercihte bulunurken bazı deliller ileri sürmüştür. Bu deliller alt başlıklarda birer örnekle incelenmeye çalışılacaktır.

2.3.1. Âyetlerle İstidlâlde Bulunması

Begavî âyetlerin te'vilini ve kıraatlerin tevcihinin yaparken öncelikle diğer âyetlerden örnek getirmiş ve onlarla desteklemiştir. Aynı şekilde o, tercih ettiği kıraatleri de Kur'ân'da geçen diğer örnekleri dikkate alarak âyetlerle delillendirmiştir. Bu bağlamda “وَلْيَكْمِلُوا الْعِدَّةَ” “*Sayıyı tamamlamanız*” (Bakara 2/185) âyetinde geçen “وَلْيَكْمِلُوا” kelimesi ile ilgili kıraat farklılığı örnek verilebilir. Begavî'nin nakline göre Ebû Bekr “وَلْيَكْمِلُوا” şeklinde “م” harfini şeddeli okumuş iken diğer kıraat âlimleri ise “وَلْيَكْمِلُوا” şeklinde “م” harfini şeddesiz okumuşlardır.⁶⁴ Müfessir, bu iki kıraatten ikinci kıraati “وهو الاختيار” “o tercih edilendir” ifadesiyle tercih etmiştir. Bu kıraatin tercih edilmesine delil olarak da “اليوم أحمَلْتُ لكم دينكم” “*Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim*” (Mâide 5/3) âyetini getirmiştir. Bu âyette de “أحمَلْتُ” kelimesinde “م” harfi şeddesiz olarak gelmiştir (Begavî, 1409: I, 201). Görüldüğü üzere Begavî tercih ettiği kıraatin temellendirmesini kelimenin başka âyetteki kullanımından delil getirerek yapmıştır.

2.3.2. Kurrânın Çoğunluğunun Görüşüyle İstidlâlde Bulunması

Bir kelimenin farklı kıraat vecihlerinde kâfilerin çoğunluğunun bir kıraati tercih etmesi kıraatler arasında tercih sebebi olarak görülmüştür. Begavî, bazen tercih ettiği kıraatin nedenini kıraat âlimlerinin çoğunluğunun bu görüşte olmasıyla açıklamıştır. Bu durum onun selefe olan bağılılığa gösterdiği önemi ortaya koymaktadır. Begavî, “قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُ مَا أُنْتَلَى هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ” “*Mûsâ ise iyi biliyorsun ki, bunları ancak, göklerin ve yerin Rabbi apaçık deliller olarak indirmiştir, dedi*” (İsrâ 17/102) âyetinde geçen “عَلِمْتُ” fiili ile ilgili kıraat farklılığını naklederken tercih ettiği kıraatin nedenini kıraat âlimlerinin çoğunluğunun bu görüşte olmasıyla açıklamıştır. Onun aktarımına göre mezkûr âyette geçen “عَلِمْتُ” fiilindeki “ت” harfini (muhâtab tâ'sını) kıraat âlimlerinin çoğu “عَلِمْتُ” şeklinde fethalı okumuşlardır. Bu kıraate göre hitab Firavun'adır. Kisâf ise “عَلِمْتُ” şeklinde “ت” harfini zammeli okumuştur. Bu kıraate göre bilen kişi ile kastedilen Hz. Mûsâ'dır. Begavî, Hz. Ali'den nakledilen “Firavun Mûsâ'nın hak üzere olduğunu bilmedi. Şayet bilseydi iman ederdi. Fakat Mûsâ onu bildi” şeklindeki rivâyetin buna delil olarak getirildiğini belirtmiştir. İbn Abbâs'a göre ise bilen kişiyle kastedilen Firavun'dur. Çünkü o bildi fakat inadından dolayı inkâr etti. Nitekim bir başka âyette de Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا” “*Kendileri de bunlara yakinen inandıkları halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler*” (Neml 27/14). Begavî'ye göre bu iki kıraatten birinci kıraat mana açısından daha sahihtir. Buna delil olarak da kıraat âlimlerinin çoğunluğunun bu görüşte olmasını getirmiştir. Hz. Mûsâ'nın kendisini bildiğini söyleyerek delil getirmesinin mana açısından da uygun olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Hz. Ali'den böyle bir rivâyetin olmadığını, isnad zincirinde Hz. Ali'den rivâyet

⁶⁴ Bu kıraatle ilgili olarak bk. İbn Mücâhid, 1119: 176-177; İbnü'l-Cezerî, ty: II, 226; Dimyâtî, 2011: 200.

eden kişinin meçhul olduğunu ifade etmiştir. Kisâî dışında diğer kıraat âlimlerinden hiçbirinin bu kıraati tercih etmediğini ve bütün bunların birinci kıraatin daha sahih olduğuna delil olduğunu belirtmiştir⁶⁵ (Begavî, 1409: V, 134).

2.3.3. Sarf ve Nahiv Kurallarıyla İstidlâlde Bulunması

Müfessir, bazen tercih ettiği kıraati lügavî delillerle açıklamıştır. Sözelimi Begavî, “وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ” ve “شَتَانُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا” “Mescid-i Haram’dan alıkoydular diye beslediğiniz kin sizi haddi aşmaya sürüklemesin” (Mâide 5/2) âyetinde geçen “شَتَانُ” kelimesi ile ilgili kıraat farklılığını naklederken sarf ve nahiv kurallarından delil getirerek kıraatin tercihinin yapıldığını belirtmiştir. Begavî’nin nakline göre İbn Âmir ve Ebû Bekir “شَتَانُ” şeklinde ilk “ن” harfini sâkin okumuş iken diğer kıraat âlimleri ise “شَتَانُ” şeklinde ilk “ن” harfini fethalı okumuşlardır. Begavî bu okuyuşları kıraat âlimlerine nisbet ederek verdikten sonra bu iki okuyuşun lehçe farklılıklarından oluştuğunu söylemiştir. Ayrıca müfessir, mastarların çoğunlukla “فَعْلَانُ” vezniyle gelmesinden dolayı bu iki kıraatten fethalı okuyuşun daha uygun olduğunu belirterek bu iki okuyuş arasında tercihte bulunmuştur. Buna örnek olarak da “الضَّرَبَانُ” “السَّيْلَانُ” “التَّسْلَانُ” kelimelerini vermiştir (Begavî, 1409: IV, 47).⁶⁶ Burada Begavî İbn Âmir ve Ebû Bekir’in dışındaki kıraat âlimlerinin okuyuşunu tercih etmiş ve bunun nedenini de mastarların çoğunlukla “فَعْلَانُ” vezninde gelmesi şeklinde sarf kaidesiyle açıklamıştır.

2.4. Bazı Kıraatleri Eleştiri Konusu Yapması

Kıraatler bazen nahiv ve dil kurallarına, bunların Araplar arasındaki yaygınlığı ve kullanım biçimlerine uymadığı gerekçesiyle tenkit edilmiş ve hatalı bulunmuştur. Çünkü sahih kıraatin şartlarından biri de kıraatin bir vecihle de olsa Arap dilinin kaidelerine uygun olmasıdır. Begavî, kıraatleri naklederken bazen hatalı bulunan, yanlış görülen kıraatlere yer vermiştir. O, genellikle hatalı bulunan kıraatleri “Nahivciler bu kıraat konusunda ihtilafa düştüler ve bunun hatalı bir okuyuş olduğunu söylediler”, “Nahiv ehli, bu kıraati kabul etmedi”, “Ebû Amr bu kıraatin hatalı olduğunu söyledi”, “Âişe bu kıraat kitaptan bir hatadır, dedi”, “Âişe, bu kıraati kabul etmedi” şeklindeki ifadelerle ya nahiv ehline ya da sahabeye atıfta bulunarak kıraatin hatalı olduğunu belirtmiştir.⁶⁷ Bu bağlamda “وَأِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ” “Hani meleklerle, “Adem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler” (Bakara 2/34) âyetinde geçen “لِلْمَلَائِكَةِ” kelimesi ile ilgili kıraat farklılığı örnek verilebilir. Begavî’nin nakline göre Ebû Ca’fer “اسْجُدُوا” kelimesini “ج” harfi zammeli olduğu için “ة” harfini de ona isnaden “لِلْمَلَائِكَةِ” şeklinde zammeli okumuştur.⁶⁸ Müfessir, bu okuyuşu “قَالَ رَبِّ احْكُم” “Rabbim! Hükümünü ver.”⁶⁹ âyetiyle delillendirmiştir. Nitekim âyette geçen “ب” harfi bu sebepten dolayı “قَالَ رَبِّ احْكُم” şeklinde zammeli okunmuştur. Begavî bu kıraati ve tevehhününü zikrettikten sonra nahivcilerin bu kıraati zayıf gördüklerini ve bu okuyuşun yanlış olduğunu ifade ettiklerini belirtmiştir⁷⁰ (Begavî, 1409: I, 81).

2.5. Şâz Kıraatleri Zikretmesi

Şâz kıraat, senedi sahih olmayan okuyuşlara denir (Suyûtî, 1426: II, 505). Begavî, mütevâtir kıraatlerin yanında şâz kıraatlere de yer vermiştir. Bu konuyla ilgili “إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ” “Şüphesiz onların

⁶⁵ Bu kıraatle ilgili olarak ayrıca bk. Ferrâ, 1983: II, 132; Taberî, 2001: XV, 107; Zeccâc, 1408/1988: III, 263; Fârisî, 1991: V, 122; Mekki b. Ebî Tâlib, 1997: II, 52; Râzî, 1981: XXI, 66; Kurtubî, 2006: XIII, 183.

⁶⁶ Bu kıraatle ilgili olarak ayrıca bk. İbn Mücâhid, 1119: 242; İbnü'l-Cezerî, ty: II, 253-254; Dimyâtî, 2011: 250.

⁶⁷ Konuyla ilgili olarak Begavî’nin tefsirinde nakledilip de bu çalışmaya alınamayan diğer örnekler için bk. Begavî, 1409: IV, 286; IV, 345; V, 280-282.

⁶⁸ İbn Hâleveyh, bu kıraati şâz olarak zikretmiştir. İbn Hâleveyh, ty: 175.

⁶⁹ Enbiyâ 21/112.

⁷⁰ Bu kıraatle ilgili olarak ayrıca bk. İbnü'l-Cezerî, ty: II, 210; Dimyâtî, 2011: 175.

dönüşü ancak bizedir.” (Ğâşiye 88/25) âyeti örnek verilebilir. Begavî'nin nakline göre bu âyette geçen “إِيَّاهُمْ” kelimesini Ebû Ca'fer “ي” harfini şeddeli olarak “إِيَّاهُمْ” şeklinde okumuştur. Begavî bu okuyuşu naklettikten sonra bu kıraati Zeccâc'tan başkasının câiz görmediğini ve kıraatin şâz olduğunu belirtmiştir (Begavî, 1409: VIII, 411). Görüldüğü üzere Begavî on'lu sistem içerisinde yer alan kurrâdan biri olan Ebû Ca'fer'in kıraatini şâz olarak nitelemiştir. Ayrıca üzerinde durulması gereken bir husus da müfessirin bu kıraati Zeccâc'tan başkası câiz görmemiştir ifadesiyle çoğunluğun görüşüne önem verdiğini göstermektedir. Konu ile ilgili bir diğer örnek “مُنْكَأً” “وَأَعْتَدَتْ لَهُمْ مَّنْكَأً” “Onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı.” (Yûsuf 12/31) âyetinde geçen “مُنْكَأً” kelimesi ile ilgili kıraat farklılığıdır. Müfessirin aktarımına göre bu kelime şâz kıraatlerde “ت” harfi sâkin olarak “مُنْكَأً” şeklinde okunmuştur (Begavî, 1409: IV, 237). Görüldüğü üzere Begavî naklettiği kıraatin nispetini belirtmeden “وَيَقْرَأُ فِي الشَّوَادِ مَّنْكَأً” “Şâz kıraatlerde de “مُنْكَأً” olarak okunmuştur” şeklinde vermiştir.⁷¹ Ayrıca o, bu okuyuşların şâz kıraatlerden olduğunu belirtmiş ama bu kıraatin kimlere nispet edildiğini zikretmemiştir. Burada müfessir ya tefsirinin muhtasar olması için ya da nispeti bilindiği için bu şâz kıraati okuyanlara isnad etmemiş olabilir. Bu durum Begavî'nin bazen şâz kıraati okuyanlara atıfta bulunmadan verdiğini göstermesi bakımından kayda değerdir.

SONUÇ

Begavî, *Me'âlimu't-Tenzîl* adlı tefsirinde kıraatlere çok geniş bir şekilde yer vermektedir. Bu durum hemen hemen her âyette kendini göstermektedir. Begavî'nin kıraatlere yönelik atıflarına bakıldığında bu atıfların genellikle kıraat-i aşere (on'lu sistem) içerisinde yer alan kıraatlerle sınırlı bir muhtevaya sahip olduğu görülmektedir. Ancak Begavî tefsirinin mukaddimesinde dokuz kıraat imamının senedlerini zikrederek, gelenekte kıraat-i aşere içerisinde onuncu sırada yer verilen Halef'in kıraatine yer vermemektedir. Bunun muhtemel sebebi olarak Halef'in Kûfe kıraat imamlarından olması, kıraatinin de Kûfelilerin kıraatinden farkı olmaması gösterilebilir. Begavî, on'lu sistemin dışında kalan ve bu yönüyle “şâz kıraat” olarak isimlendirilen kıraatleri ise genellikle âyete yüklediği anlam ve delaleti destekleme sadedinde zikretmektedir.

Begavî tefsiri, kıraatleri nitelendirmede oldukça zengin bir kavram içeriğine sahiptir. Bazen kıraatleri okuyuşlarını sahih kabul ettiği on kıraat imamına, râvilere, şâz kıraat imamlarına, sahabeye, tabiûna v.b. ifadelerle okuyanlara atıfta bulunarak vermektedir. Bazen de kıraatleri Haremeyn, Hicaz, Irak, Kûfe, Mekke, Medine, Basra ve Şâm Ekolleri gibi bölge ve şehir isimlerine atıfta bulunarak vermektedir. Bazen de kıraatleri mushafırlara nispet ederek vermektedir. Kıraatleri naklederken kimi zaman okuyuşlarla ilgili herhangi bir bilgi vermeyen Begavî, sadece kıraat âlimlerine atıfta bulunarak zikretmekte kimi zaman da kıraatlerin tevcihini yapmaktadır. Kıraatlerin tevcihinde âyetlerden, Hz. Peygamber'in sözlerinden, mushaf hattından, sahabe ve tabiûnun okuyuşlarından, Arap şiiri ve kelimelerinden delil getirmektedir. Kıraatler arasında tercihe nadiren başvurmaktadır. Ayrıca Begavî, kıraatlerin nahiv ve dil kurallarına, bunların Araplar arasındaki yaygınlığı ve kullanım biçimlerine uymadığı gerekçesiyle tenkit edildiğini ve hatalı bulunduğunu da belirtmektedir. Begavî, kıraat vecihleriyle ortaya çıkan anlam farklılığını açıklayarak farklı kıraatleri siyak ve sibakları ile irtibatlandırmaktadır. Bu şekilde kıraat vecihlerini kendinden önce geçen ifadelerle hem lafız hem de mana bakımından hamlederek bunlara farklı anlamlar vermektedir. Sonuç olarak tefsirinde kıraatlere geniş bir şekilde yer veren Begavî'nin kıraatleri

⁷¹ Mezkûr âyette geçen “مُنْكَأً” kelimesini kıraat-i aşere imamlarından Ebû Cafer hemzesiz ve “د” harfini de tenvili olarak “مُنْكَأً” vezninde “مُنْكَأً” şeklinde okumuştur. Mutavve'î ise “ت” harfi sâkin ve hemzeli olarak “مُنْكَأً” şeklinde okumuştur. Hasan-ı Basrî ise şeddeli ve hemzeden önce ise elif harfi ile “مُنْكَأً” şeklinde okumuştur. Kaynaklarda bu kelime ile ilgili okuyuşlar nakledilmiştir. Bu üç okuyuş da şâz kıraatlerdendir. İbnü'l-Cezerî, ty: II, 295; Dimyâtî, 2011: 331; İbn Hâleveyh, ty: 68.

işleyiş tarzı ve değerlendirmesi onun tefsir, hadis, fıkıh ilminde olduğu gibi kıraat ilminde de yetkin olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- 'Aliyyü'l-Kârî, Ali b. Sultan Muhammed, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, (Thk. Cemal Aytanî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1422/2001.
- Bağdâdî, İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâu'l-Müellifîn ve Âsaru'l-Musannifîn*, Dâru İhyâi't- Tûrâsi'l-'Arabî, Beyrût, 1955.
- Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesûd, *Tefsîru'l-Begavî Me'âlimu't-Tenzîl*, (Thk. Muhammed Abdullâh en-Nemîr, Osman Cum'a Dâmiriyye ve Süleyman Müslim el-Harş), Dâru Taybe, Riyâd, 1409.
- Brockelmann, Carl, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, (Ter. Abdülhalim en-Neccâr), Dâru'l-Me'ârif, Kâhire, 1119.
- Dağ, Mehmet, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, İsam Yay., İstanbul 2011.
- Dâvûdî, Şemseddîn Muhammed b. Ali b. Ahmed, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1403/1983.
- Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed el-Banna, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kirâati'l-Erbe'ate 'Aşer*, (Thk. Enes Mahrâh), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût-Lübnân, 2011.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhîṭ* (Thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavvîd), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1993.
- Edirnevî, Ahmed b. Muhammed, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, (Thk. Süleyman b. Sâlih el-Hazî), Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, Medîne, 1417/1997.
- Eroğlu, Ali, *el-Kifâye fi'l-Kirâat li'l-Begavî*, Ekev Yay., Erzurum, 2002.
- Fârisî, Ebû Ali el-Hasen b. Abdî'l-Ğaffâr, *el-Hucce li'l-Kurrâi's-Seb'*, (Thk. Bedreddîn Kahvecî, Beşîr Cuvîcâtî), Dâru'l-Me'mûn li't-Tûrâs, Beyrût, 1991.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd, *Me'âni'l-Kur'ân*, 'Âlemü'l-Kütüb, Beyrût 1983.
- İbn Hâleveyh, Ebû Abdullâh Hüseyin b. Ahmed, *Muhtasar fi Şevâzî'l-Kur'ân min Kitâbi'l-Bedî'*, Mektebetü'l-Mütenebbî, Kâhire, ty.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemseddîn Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, (Thk. İhsan Abbâs), Dâru Sâdir, Beyrût, 1398/1978.
- İbn Kâdî Şuhbe, Ebûbekir b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, (Thk. Hâfiz Abdu'l-Âlim Han), Âlimu'l-Kütüb, Beyrût, 1399/1979.
- İbn Mucâhid, Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs, *Kitâbü's-Seb' fi'l-Kirâat*, (Thk. Şevkî Dayf), Dâru'l-Meârif, Kâhire, 1119.
- İbn Tağrıberdî, Cemâlüddîn Yûsuf el-Atabekî, *en-Nucûmu'z-Zâhire fi Mulukî Mısır ve'l-Kâhire*, (Thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddîn), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1413/1992.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsuddîn Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali, *en-Neşr fi'l- Kirâati'l-'Aşr*, (Thk. Ali Muhammed Dabbâ'), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, ty.
- İbnü'l-İmad, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, (Thk. Abdulkadir el-Arnaûd, Mahmûd el-Arnaûd), Dâru İbn Kesîr, Beyrût, 1406/1985.
- Kâtib Çelebi, (Hacı Halîfe) Mustafa b. Abdullâh, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Funûn*, Dâru İhyâi't-Tûrâsi'l-'Arabî, Beyrût-Lübnân, ty.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Müellifîn Terâcimu Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Dimaşk, 1376/1957.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-Mübeyîn limâ Tedammenehû mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkân*, (Thk. Abdullâh b. Abdü'l-Muhsin et-Türkî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2006.

- Mekkî b. Ebî Tâlip, Ebû Muhammed b. Hammuş b. Muhammed el-Kaysî, *el-Keşf 'an Vücûhi'l-Kurâati's-Seb' ve 'İlelîhâ ve Hicecihâ*, (Thk. Muhyiddîn Ramadân), Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1997.
- Muhammed İbrâhîm Şerîf, *el-Begavî el-Ferrâ ve Tefsîruhü li'l-Kur'ân'i'l-Kerîm*, Külliyyatü Dâru'l-Ulûm-Câmiatü'l-Kahire, Kâhire, 1406/1987.
- Nüveyhid, Adil, *Mu'cemu'l-Müfessirîn min Sadri'l-İslâm hattâ el-'Asri'l-Hadîr*, (Thk. Hasan Halîd), Müessesetü Nüveyhidu's-Sekafiyye, 1403/1983.
- Râzî, Ebû Abdullâh Fahreddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu'l-Ğayb=et-Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî*, Dâru'l-Fikr, Lübnân, 1981.
- Safedî, Selahaddin Halîl b. Aybek, *Kitâbu'l-Vâfi bi'l-Vefâyât*, (Thk. Ahmed el-Arnaûd, Mustafa Turkî), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrût, 1420/2000.
- Saylan, Nesrişah, *Kıraat Açısından Begavî Tefsiri*, Tezmer Yay., Kayseri, 2015.
- Subkî, Tâcüddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali, *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, (Thk. Mahmûd Muhammed Tânahî, Abdülfettâh Muhammed el-Hulvî), İsâ el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Kâhire, 1383/1964.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, (Thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetu Vehbe, Kâhire, 1396/1976.
-, *Tabakâtü'l-Huffâz*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût, 1403/1983.
- *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (Thk. Merkezu'd-Diraseti'l-Kur'âniyye), Medine, 1426.
- Taberî, Ebû Ca'fer b. Cerîr Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân = Tefsîru't-Taberî*, (Thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî), Dâru'l-Hicr, Kâhire, 2001.
- Taşköprizâde, Ahmed b. Mustafa, *Miftâhü's-Sa'ade ve Misbâhü's-Siyâde fî Mevzûati'l-'Ulûm*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût, 1405/1985.
- Yâfi'î, Ebû Muhammed Abdullâh b. Es'ad b. Ali el-Yemenî, *Mir'atü'l-Cinân ve 'İbretü'l-Yakzân fî Ma'rifeti Havâdisi'z-Zamân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût, 1417/1997.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullâh Şihabüddin Yakut b. Abdullâh, *Mu'cemü'l-Buldân*, Dâru's-Sadîr, Beyrût, 1955.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh* (Thk. Abdülcelîl Abduh Şelebî), Âlemü'l-Kütüb, Beyrût, 1408/1988.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, Mektebetü Musab b. Umeyri'l-İslâmiyye, 1464/2004.
- Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Tezkiretü'l-Haffâz*, (Thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî), Dâiretü'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, 1374.
-, *Siyeru A'lemi'n-Nübelâ*, (Thk. Şu'ayb el-Arnaûd- Kâmil el-Harrat), Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1402/1982.
- Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân* (Thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm), Mektebetü Dâri't-Türâs, Kâhire, ty.
- Ziriklî, Hayreddîn, *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ, mine'l-'Arabî ve'l-Musta'ribîn ve'l-Müsteşrikîn*, Dâru İlm li'l-Melâyîn, Beyrût, 2002.